

Od redaktora naczelnego

Ostatni z tegorocznych numerów *Przeglądu Historyczno-Wojskowego* ma dla nas pod wieloma względami szczególne znaczenie. Choć nie jest to w tradycyjnym rozumieniu tego słowa tom specjalny, to jednak staraliśmy się o to, by na jego łamach w sposób godny uhonorować sto dziewięćdziesiątą rocznicę wojny polsko-rosyjskiej 1831 r. Nie tyle powstania, a wojny właśnie, której znaczenie z punktu widzenia historii militarnej wydaje się dziś dość silnie zdeprecjonowane, a przede wszystkim zdominowane przez przesiąknięte kontekstem zaborów dysputy historiograficzne. Oczywiście, powstanie listopadowe i będąca jego konsekwencją wojna mogą być analizowane jako fenomen wyłącznie polityczny, wpisywany w ciąg polskich zrywów niepodległościowych XIX i XX w., jednak nie powinno w tym kontekście niknąć znaczenie tego konfliktu w wojskowości polskiej i europejskiej. Tymczasem warto pamiętać, że były to ostatnie przed odzyskaniem niepodległości działania zbrojne, w których udział brało regularne wojsko polskie. Także w literaturze militarnej XIX w. traktowano wielomiesięczne polsko-rosyjskie zmagania jako wartościowy z punktu widzenia dydaktyki wojskowej przykład walk, by wspomnieć choćby prace słynnego Karla Wilhelma von Willisena. Do regulaminów i doświadczeń tej wojny sięgano także w latach 1917–1918, gdy pod kontrolą niemieckiego „sojusznika” Komisja Wojskowa przystąpiła do odtwarzania polskiej terminologii wojskowej. Mając to na uwadze, dziwić może asymetria uwagi, jaką poświęca się trwającej niewiele ponad miesiąc kampanii polskiej z 1939 r. w zestawieniu ze starszymi o stulecie wydarzeniami. Nad przyczynami tego zjawiska, w tym wciąż bardzo ograniczonym liczebnie gronem badaczy poświęcających swą uwagę wojnie 1831 r., dyskutowałem wielokrotnie z moim Mistrzem, prof. Jerzym Maroniem. Konstatacja tych rozważań zawsze była podobna – dzieje wojny polsko-rosyjskiej 1831 r. należy promować i starać się zainteresować nią szerokie grono odbiorców. Dotyczy to także historiografii zagranicznej, w której także wskutek zaniedbań rodzimych twórców ten wielki epizod zbrojny wydaje się dziś zapomniany.

Kierując się powyższymi założeniami, zaplanowaliśmy na finał rocznika 2021 obszerny dział poświęcony temu problemowi. Tworzą go dwa teksty Autorów zagranicznych i trzy opracowania historyków polskich. Tom otwiera studium autorstwa Tomasza Strzeżka, który jak zawsze w sposób przenikliwy i drobiazgowy zrekonstruował strukturę i liczebność wojsk carskich operujących przeciw Polsce. Jest to opracowanie niezwykle ważne, pozwala bowiem w sposób lepszy odnieść się też do operacyjnych możliwości strony polskiej. Autem pracy jest także wykorzystanie bardzo rozległej rosyjskiej bazy źródłowej, co wpisuje się w założenie o umiędzynarodowieniu refleksji nad działaniami z 1831 r. Autorką kolejnego opracowania jest Vanya E. Bellinger, odpowiedzialna za jedno z najbardziej sensacyjnych odkryć ostatnich lat, jakim było odnalezienie w zbiorach *Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz* w Berlin-Dahlem nieznannej wcześniej korespondencji między Carlem von Clausewitzem i jego małżonką Marie. Stało się to podstawą jej pionierskiej książki *Marie von Clausewitz: The Woman Behind the Making of On War* (Oxford: Oxford University Press, 2015). Bazując na tych doświadczeniach, tym razem Autorka w sposób niezwykle interesujący przedstawiła ostatnią kampanię, w jakiej brał udział twórca nieśmiertelnego traktatu *Vom Kriege*. Choć nie były to działania zbrojne w pełnym tego słowa znaczeniu, to waga wydarzeń rozgrywających się za wschodnią granicą Prus – udział w których w dużym uproszczeniu Clausewitz przypłacił życiem – dla dziejów Europy wydaje się podkreślona przez partycypację tej pomnikowej dla dziejów wieku XX postaci. W sto dwięćdziesiątą rocznicę śmierci Clausewitza we Wrocławiu i równo 50 lat po przeniesieniu grobu jego i jego małżonki z tego miasta do rodzinnego Burg, jest to historia więcej niż godna przypomnienia.

Działania wojenne z perspektywy jednego z ich uczestników przedstawił wybitny znawca problematyki wojskowości Królestwa Kongresowego, Maciej Trąbski. Jest to z pewnością jedno z wielu świadectw młodszych oficerów polskich, jakie powinny spotkać się z uwagą badaczy. Artykuł Jussi Jalonena porusza ważny kontekst udziału fińskiego Batalionu Gwardii w działaniach przeciw insurgentom. Jest to oczywiście kontynuacja badań Autora, zawartych w jego wspaniałej monografii *On Behalf of the Emperor, on Behalf of the Fatherland: Finnish Officers and Soldiers of the Russian Imperial Life-Guard on the Battlefields of Poland, 1831* (Boston–Leiden: Brill, 2015). Dzieje Polski i Finlandii w XIX i XX w. nieraz sprzęgały się ze sobą, a droga wybierana przez – równie narażonych na presję silniejszych sąsiadów – Finów bywała zgoła inna niż nasza rodzima. W tym też kontekście należy z uwagą patrzeć na opinie co do zasady przyjaznych Polakom Finów co do sensu i przebiegu działań prowadzonych w 1831 r.

Lektura tekstu Marty Cękańskiej ma dla redakcji *PHW* znaczenie szczególne. Pozwala bowiem porównać działania podjęte w analogicznym celu

przez redakcję przedwojennego *Przeglądu Historyczno-Wojskowego*. Wniosek zeń płynący zdaje się wskazywać, że pamięć o 1831 r. była wówczas zdecydowanie bardziej żywa i stanowiła istotny punkt odniesienia dla tradycji Wojska Polskiego. W tym kontekście działania nasze mają zdecydowanie bardziej „przypominający” charakter. Z drugiej strony kompletnym przypadkiem, tak wówczas, jak i dziś, rocznicowy numer nie jest w pełni wypełniony tekstami dotyczącymi wojny polsko-rosyjskiej. Być może zatem źródeł obecnego stanu należy szukać już w czasach przedwojennych?

Oddawany w ręce Czytelników numer uzupełniają dwa opracowania uznanych historyków dziejów wywiadu – Floriana Altenhörniera i Hiroaki Kuromiy’i. Choć odbiegają one tematycznie, ich jakość oraz problematyka w nich poruszona w niczym nie ujmują powadze obchodów. Mamy nadzieję, że podzielą Państwo wrażenie, jakie towarzyszyło redakcji podczas lektury i edycji omówionych wyżej tekstów!

* * *

Przedmowa do ostatniego z tegorocznych numerów wymaga także komentarzy w dwóch istotnych sprawach. Rocznik 2021 jest pierwszym, w którym redakcja stosowała nową instrukcję redakcyjną opartą na uznanym w międzynarodowym obiegu naukowym systemie *Chicago Manual*. Motywacja do jego wprowadzenia jest prosta – wymogi stawiane przed periodykami naukowymi w związku z postulatami obecności w licznych bazach danych wyraźnie premiuje ten system. Co więcej, jest on o wiele bardziej naturalny i intuicyjny dla autorów zagranicznych, którzy chcieliby gościć na łamach *PHW*. W tym względzie uważamy, że implementacja systemu zakończyła się sukcesem. Z uwagą wsłuchujemy się oczywiście w napływające czasem do nas głosy krytyczne, pod warunkiem jednak, że mają one charakter uzasadniony. System nie jest wymysłem redakcji, a argumenty o przyzwyczajeniach lub niespotkaniu się w przeszłości z podobnymi regułami zapisu nie są dla nas przekonujące. Także redakcja musiała przywyknąć do specyfiki tego systemu, jednak stosowany konsekwentnie ma tyle samo zalet co różnorodna paleta instrukcji innych periodyków.

Subskrybenci otrzymujący papierową wersję *PHW* z łatwością zauważą zmianę odcienia okładki. Faktycznie, karton okładkowy zastosowany przez nas już w nr 3/2021 jest wyraźnie jaśniejszy niż dotychczas, przy zachowaniu identycznej faktury papieru. Jest to niestety jeden z wielu efektów pandemii. Problemy z dostępnością kartonu wymusiły na nas decyzję o wyborze właśnie takiego materiału, jako najbardziej zbliżonego do dotychczasowego, z dostępnych na rynku. Nie jest to zarazem wariant docelowy, jesteśmy tu otwarci na uwagi i sugestie, być może zresztą sytuacja wymusi na nas jeszcze bardziej radykalny lifting wyglądu okładki *PHW*.

* * *

Na koniec, trudno uciec od radosnej informacji, która dotarła do redakcji dosłownie w momencie stawiania ostatnich znaków w niniejszej przedmowie. Decyzją ministra edukacji i nauki p. Przemysława Czarnka *Przegląd Historyczno-Wojskowy* uzyskał w nowym wykazie wartość punktową 100! Jest to dla nas wielki sukces i zaszczyt, mamy jednak poczucie, że sumienie na niego zapracowaliśmy. Obecność w bazach danych, wypełnienie standardów, jakość publikowanych materiałów, a przede wszystkim wciąż rosnące znaczenie w środowisku – wszystko to uzasadnia w naszej opinii przyznaną *Przeglądowi Historyczno-Wojskowemu* punktację. Chciałbym z tego miejsca podziękować wszystkim, którzy przez ostatnie lata mocno nas wspierali. Szczególne gratulacje należą się w tym względzie członkom kierowanej przeze mnie Redakcji, bez których sukces ten nie byłby możliwy. Zdajemy sobie jednocześnie sprawę, że wynik ten jest zobowiązaniem do stałego ulepszania jakości naszej pracy, do czego z radością przystąpimy od kolejnego rocznika.

Jacek Jędrysiak

From the editor in chief

The final issue of *Przegląd Historyczno-Wojskowy* in 2021 has a special meaning for us in many respects. Although it is not a special volume in the traditional sense of the word, we did our best to honour the 190th anniversary of the Polish-Russian war in 1831 in a dignified manner. We wanted to honor not an uprising, but a war, the significance of which from the point of view of military history today seems to be quite depreciated, and above all dominated by historiographic disputes steeped in the context of partitions. Of course, the November Uprising and the resulting war can be analysed as a purely political phenomenon, inscribed in a sequence of pro-independence Polish uprisings that occurred during the 19th and 20th centuries, but the significance of this conflict with regards to both Polish and European history should not disappear in this context. Meanwhile, it is worth remembering that these were the last military operations before the regaining of independence by the Polish state, in which the regular Polish Army participated. Also, in the military literature of the 19th century, the Polish-Russian conflict was treated as a valuable example of combat from the point of view of military didactics, an example of that approach being the works of the famous Karl Wilhelm von Willisen. The military regulations and experiences of this war were also used in the years 1917–1918, when under the control of its German „ally”, the Military Commission started to recreate Polish military terminology. With this in mind, the asymmetry of the attention that is paid to the Polish campaign of 1939, which lasted a little more than a month, compared to events that happened a century before, may seem surprising. I have debated the causes of this phenomenon, including the still very limited group of researchers devoted to the war of 1831, with my Master, prof. Jerzy Maroń. The conclusion of these discussions has always been the same – that the history of the Polish-Russian war of 1831 should be promoted and made attractive to a wider audience. This also applies to foreign historiography, in which this great military episode seems to be forgotten today, which is also due to the negligence of Polish authors.

Taking note of the above, it was decided that the articles selected for the final issue of 2021 would include five that are devoted to the subject, two of which were written by non-Polish academics. The volume opens with an article by Tomasz Strzeżek, who, in his usual meticulous style, reconstructed the structure and number of tsarist troops that operated against Poland. This study is extremely important as it allows for a better understanding of the operational capabilities of the Polish army. The core of the work is also the very extensive use of Russian sources, which is in line with assumptions regarding the internationalization of reflection on the activities of 1831. The author of the next article, Vanya E. Bellinger, was responsible for one of the most sensational discoveries in recent years when she identified previously unknown correspondence between Carl von Clausewitz and his wife Marie in the *Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz* in Berlin-Dahlem. This correspondence became the basis for her pioneering book *Marie von Clausewitz: The Woman Behind the Making of On War* (Oxford: Oxford University Press, 2015). Based on these experiences, this time Bellinger presents, in an extremely interesting way, the last campaign in which the author of the immortal treaty, *Vom Kriege*, took part. Although these were not military operations in the full sense of the word, the importance of the events taking place beyond the eastern border of Prussia – participation in those Prussian operations, to put it simply, cost Clausewitz his life – for the history of Europe seems to be emphasized by the participation of this monumental figure in the history of the 20th century. On the 190th anniversary of Clausewitz's death in Wrocław and 50 years after the transfer of his and his wife's grave from the city to their hometown of Burg, this is a story worth telling.

Maciej Trąbski, a renowned expert in the field of military issues in the Congress Kingdom provides the third article, which concerns warfare from the perspective of one of its participants. It is certainly one of the many testimonies of junior Polish officers that should be met with an attention by the researchers. The fourth article, authored by Jussi Jalonen, touches upon the important context of the Finnish military's involvement in operations against Polish insurgents during the Polish-Russian war of 1831. This is, of course, a continuation of the author's research contained in his wonderful monograph *On Behalf of the Emperor, on Behalf of the Fatherland: Finnish Officers and Soldiers of the Russian Imperial Life-Guard on the Battlefields of Poland, 1831* (Boston–Leiden: Brill, 2015). During the 19th and 20th centuries Polish and Finnish history was often intertwined, however the foreign policies adopted by the two countries, who were both equally exposed to external pressure from stronger neighbours, was quite different. In this context, one should carefully look at the opinions of the generally Polish-friendly Finns to gain a more thorough understanding of the events that took place in 1831.

The fifth and final article by Marta Cękańska has a special meaning for the editors of *PHW*, as it allows us to compare our actions with those taken by the editors of the pre-war *Przegląd Historyczno-Wojskowy* for the 100-year anniversary of the Polish-Russian war. The conclusion that is drawn from this seems to indicate that the memory of 1831 was much more vivid in the past and constituted an important point of reference with regards to the traditions of the Polish Army. In this context, our actions are definitely more “resembling” in nature. On the other hand, and by complete coincidence, neither this issue nor the centennial edition are fully devoted to articles concerning the Polish-Russian war. Perhaps, therefore, the sources of the current should be sought already in the pre-war period?

The issue is supplemented by articles from two renowned historians in the field of intelligence – Florian Altenhörner and Hiroaki Kuromiya. Although they differ thematically, their quality and the issues they discuss do not diminish the seriousness of the celebration in any way. We hope you will share the same impression that accompanied the editorial staff while reading and editing the above-mentioned articles!

* * *

The preface to the final edition of the year also requires comments on two important issues. Firstly, the editors followed new editorial instructions in 2021, which are based on the *Chicago Manual*, style recognized in international scientific circles. The motivation behind this change was simple – the requirements set for scientific periodicals combined with the need for presence in various databases clearly favour this system. Moreover, this method is much more natural and intuitive for foreign authors who would like to appear in the pages of *PHW*. In this regard, we believe that the system was implemented successfully. Of course, we take with attention any criticism that is sometimes aimed at us, provided, however, that it is justified. The system is not an invention of the editorial office, and arguments about habits or not having encountered similar rules in the past are not convincing enough for us. The editors also had to get used to the specifics of the new system, but when used consistently, it offers the same advantages as a diverse range of manuals from other periodicals.

And secondly, subscribers who receive the paper version of *PHW* will have noticed a change in the shade of the cover. In fact, the cardboard used in No. 3/2021 is clearly brighter than before, while maintaining the same texture. This is, unfortunately, one of the many effects of the pandemic, as problems with the availability of the usual cardboard forced us to choose the most similar product on the market. At the same time we point to the fact that this is not a final variant of the cover and we are open to

comments and suggestions as, perhaps, the situation will force us to change the appearance of the cover even more radically.

* * *

Finally, it is difficult to escape from the joyful news that was literally announced as the final touches were being added to this preface. Which is that the Minister of Education and Science, Przemysław Czarnek, has announced that *Przegląd Historyczno-Wojskowy* achieved a 100-point score in the latest evaluation list! This is a great success and honor for us, but we feel that we have worked hard for it. In our opinion, the presence of our journal in databases and the quality of the published material, as well as our compliance with standards and above all our awareness of the ever-growing importance of our journal for the historical-military environment, justifies the score awarded to *Przegląd Historyczno-Wojskowy*. I would like to thank everyone who has strongly supported us over the last few years. In this regard, special congratulations are due to the members of the Editorial Board that I manage, without whom this success would not have been possible. At the same time, we are aware that this result is an obligation to constantly improve the quality of our work, which we will strive to do next year.

Jacek Jędrysiak